Департамент культури і туризму, національностей
та релігій Чернігівської обласної державної адміністрації

Новгород-Сіверські СТАРОЖИТНОСТІ

Газета Комунального закладу Чернігівської обласної ради
Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповідника
«Слово о полку Ігоревім»

№1 (9) 2021р.

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ КНЯЗЯ ІГОРЯ СВЯТОСЛАВИЧА

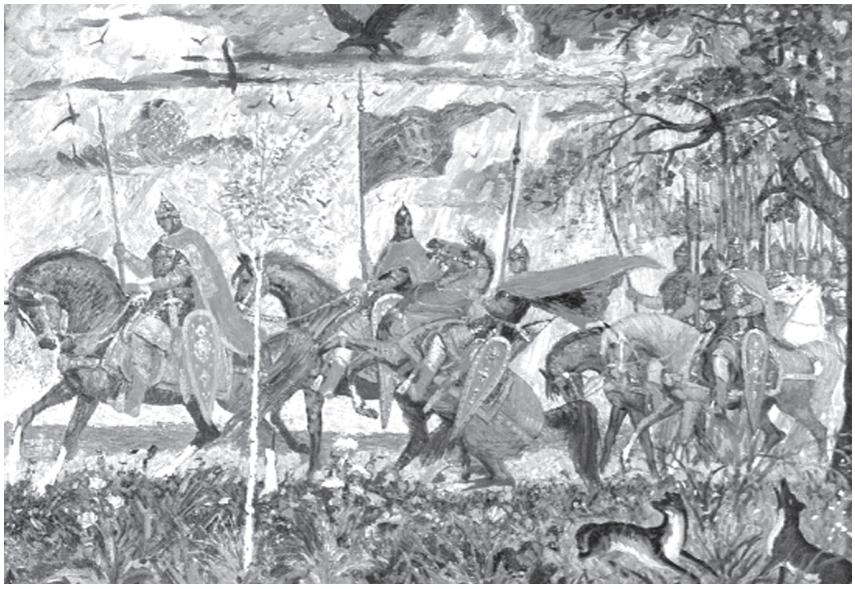

Петро Андрусів «Похід Ігоря на половців», 1969

З квітня відзначаємо 870 річницю від дня народження князя Ігоря Святославича. Всіх українців, свідомих своєї славної історичної минувшини, і, зокрема, новгород-сіверців, вітаємо з цією знаменною подією.

Згадаємо факти з біографії князя та цікавинки, пов'язані з його ім'ям.

Ігор Святославович – князь з роду Ольговичів династії Рюриковичів; князь путивльський, курський, новгород-сіверський (княжив 18 років) і чернігівський. Середній син чернігівського князя Святослава Ольговича. В Іпатіївському літописі під 1151р. зазначено: «Святослав тим часом не діждав Великодня, а пішов (із Новгорода-Сіверського) в понеділок страсної неділі. А у вівторок (3 квітня) родився в нього син, і нарекли його у святому хрещенні ім'ям Георгій, а по-мирському Ігор».

З дружиною Євфросинією, відомою в історії по-батькові, як Ярославна, донькою галицького князя Ярослава Володимировича (Осмомисла) мав п'ятьох синів і дочку. Був дідом великої княгині польської та мазовецької Агафії Святославовни.

Ігор Святославович є головним героєм всесвітньовідомого давньоукраїнського епосу «Слово о полку Ігоревім».

Продовження на стор. 5

КАЛЕНДАР ПАМ'ЯТНИХ ДАТ
(квітень-червень)

3 квітня – 870 років від дня народження князя Ігоря Святославовича (1151-1201) – головного героя «Слова о полку Ігоревім»

11 квітня – Міжнародний день визволення в'язнів нацистських концтаборів

18 квітня – День пам'яток історії та культури

26 квітня – День пам'яті Чорнобильської трагедії

28 квітня – 80 років від дня народження Василя Лопати (нар. 1941р.) – художника-графіка, письменника та громадського діяча

8 травня – День пам'яті та примирення

9 травня – День Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні

14 травня – 150 років від дня народження Василя Стефаника (1871-1936) –письменника, громадського та політичного діяча

17 травня – День пам'яті жертв політичних репресій

18 травня – Міжнародний день музеїв

20 травня – Всесвітній день вишиванки

24 травня – День слов'янської писемності і культури

8 червня – 80 років від дня народження Анатолія Колошина (нар. 1941р.) – Заслуженого майстра народної творчості України, різьбяра по дереву

22 червня – День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні

28 червня – День Конституції України

НАЙСТАРІШЕ ПІДПРИЄМСТВО ВІЙСЬКОВО-ОБОРОННОЇ ГАЛУЗІ

Ніна Авдієнко,
завідувачка краєзнавчим відділом музею

В цьому році ювілейну дату – 250 років заснування – відзначає Шосткинський пороховий завод. Вважається, що завод почав працювати з 1771 р. Хоча правильніше було б говорити про відновлення його діяльності в цьому році. Саме такий наказ був виданий Сенатом в березні 1771 р. Завод мав підпорядковуватися Головній Канцелярії артилерії. Деякі історичні джерела говорять про те, що виробництво пороху тут почалося ще раніше. Є відомості, що на поч. ХУІІІ ст. порох робили при хуторі Шкірманівськім (Глухівський повіт). В 30-х роках ХУІІІ ст. вийшло кілька указів Сенату про посилене виробництво пороху саме на території Гетьманщини. Боєприпасів вимагала російська армія, яка вела війну з Туреччиною. Генеральна військова канцелярія видає майору Постєльникову дозвіл на будівництво млина на річці Шостці, де пізніше і виник завод. Відомо, що він почав працювати в серпні 1739 р. і на початок грудня виробив 750 пудів пороху. В жовтні 1742 р. завод було закрито. Його діяльність відновилася за гетьманства Кирила Розумовського в 1751 р. Працював завод до кінця його правління в 1764 р. і був закритий, як і інші порохові заводи. Та вже влітку 1765 р. питання про відновлення діяльності порохових заводів в Україні поставив перед імператрицею Катериною ІІ генерал-губернатор Малоросії П.О.Румянцев. Питання доцільності відкриття заводу на місці старого вирішувалося впродовж кількох років. У серпні 1766 р. начальник артилерії граф Григорій Орлов наказав зробити план та скласти опис закритого Шосткинського заводу, який знаходився в підпорядкуванні Малоросійської колегії. Невдовзі план заводу і звіт були надіслані Орлову. В звіті, зокрема, вказувалося, що річна потужність заводу в часи його роботи складала 600 пудів пороху. Будівництво нових порохових млинів дозволить збільшити виробництво до 10 тис. пудів на рік. В січні 1768 р. питання про будівництво заводу на місті старого було вирішене остаточно і 24 березня 1771 р. затверджене. З Петербургу для організації будівництва відрядили майора артилерії А. А. Рудометова. До травня розробили план робіт і виділили 10 000 рублів на будівництво та утримування штату. З кінця 1771 р. завод почав називатись Шостенский артиллерийский пороховой завод. В 1775 р. на заводі працювало 155 чоловік, порох вироблявся чотирьох сортів – гарматний, ручний (дрібний мушкетний), гвинтівковий та мушкетний. Потужність заводу дозволяла виробляти 8 тис. пудів пороху на рік, але недостатня кількість селітри обмежувала виробництво. Так, у 1780 р. було виготовлено лише 2 тис. пудів пороху, та вже у 1783 р. 7 тисяч.

Селітряним промислом займалися і на Новгород-Сіверщині і, зокрема, у самому місті. Відомо, що її виробництво в місті почалося з серед. ХУІ ст. В ХУІІ-ХУІІІ ст.ст. селітра виготовлялась на території міського посаду. В 2013 р. в ході археологічних досліджень під керівництвом канд. іст. наук І.С.Кедуна була знайдена виробнича споруда на Заручав'ї. Існують документи сер. ХІХ ст. про поставку селітри Шосткінському заводу впродовж десяти років у кількості 60 пудів на рік. Та це замовлення не завжди виконувалось або з причини відсутності заводчиків, які б нею займалися, або селітра пороховим заводом закуплялась в інших місцях. Поступово завод збільшував свої виробничі потужності, у зв'язку з чим збільшувався і випуск продукції. В 1790 р. тут було виготовлено 20 тис. пудів пороху, а через рік вже 30 тис. пудів. Під час війни 1812 р. завод був найбільшим постачальником пороху для діючої російської армії, його було відправлено 24536 пудів.

З 1832 р. завод очолив генерал-лейтенант артилерії, учасник війни 1812 р. В.В.Гербель – батько відомого поета, видавця, перекладача М.В.Гербеля , якому належить переклад «Слово о полку Ігоревім», що вийшов в Санкт-Петербурзі в 1873 р. під назвою «Игорь князь Северский». 17 років керував Гербель заводом і вивів підприємство в одне з найкращих. При ньому відбулося і впорядкування навколишньої території. Під час Кримської війни 1855 р. і оборони Севастополя завод виготовив вже 134374 пуди пороху. Це був рекордний об'єм випуску продукції. В 1871 р. підприємство святкувало свій перший сторічний ювілей. За ці роки для російської армії завод виготовив понад 2 млн. пудів пороху різних сортів і понад 200 млн. капсулів.

На поч. ХХ ст. завод став одним з найбільших порохових заводів Росії з потужним випуском продукції. В подальші роки підприємство переживало різні періоди. Були часи, коли він не мав державного замовлення на профільну продукцію і переходив на виробництво цивільної продукції, товарів широкого вжитку і, навіть, фотоплівки. Були роки великої реконструкції, впровадження нових технологій і оснащення новим обладнанням. В Другу світову війну пережив евакуацію і повернення. В повоєнний період, коли державні замовлення значно зменшилися, на заводі створили нові виробництва з випуску фарб, нітролаків, продукції для гірськорудної промисловості тощо. Зараз завод займає площу в 753,7 гектарів. Основна його продукція пов'язана з виконанням замовлень військово-оборонної галузі. Також підприємство випускає продукцію технічного, будівельного і медичного призначення та товари народного вжитку.

«СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» В КАМЕНІ І БРОНЗІ

Наталія Коврижко,
бібліотекар

«Слово о полку Ігоревім» знайшло своє відображення в багатьох напрямках творчості. Одним з них є МОНУМЕНТАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО — різновид образотворчого, розрахований на сприйняття в ансамблі з архітектурою чи природним оточенням.

Пам'ятники, монументальні ансамблі, барельєфи, мозаїчні панно, присвячені видатному літературному твору часів Давньої Русі, є в багатьох містах України та зарубіжжя на згадку про похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославича на половців у 1185 р. Вони зображують героїв «Слова» та сюжетні сцени повісті. Серед лідерів за кількістю таких споруд міста Новгород-Сіверський, Путивль, Переяслав-Хмельницький.

Перший пам'ятник, присвячений «Слову о полку Ігоревім», було встановлено на околицях м. Біла Калитва в Ростовській області (Росія) в 1970 р. За однією з версій, маршрут війська князя Ігоря проходив через Донеччину та завершувався на лівому березі р. Сіверський Донець. Це стало обґрунтуванням для встановлення монумента. Він являє собою кам'яну глибу з карельського діабазу вагою 17 тонн. Обеліск споруджено на горі Караул на фундаменті з залізобетону з насипним пагорбом. Під 3-метровою темно-сірою брилою, в спеціальній ніші, замуровані капсули з землею з Києва та Путивля, Новгорода-Сіверського та Трубчевска, Рильська та Курська. На меморіальній табличці напис: «Воинам Игоревой рати — храбрым русичам 1185 год».

В 1975 році до 1000-річчя Трубчевска (Росія) в центральному парку міста було встановлено пам'ятник Бояну – давньоруському поетові, співцю. Автори – скульптор А. Кобилинець, архітектори В. Городков та А. Маначинський. Скульптура висотою 3,6 метра і барельєфи виконані з бронзи, постамент і декоративна стіна – з бетону. Боян зображений величним старим з гуслами на колінах. Скульптура встановлена на невисокому постаменті простої чотиригранної форми. До нього з двох сторін примикає низька видовжена стіна з бронзовими барельєфами - чотирнадцятьма сюжетами на теми основних етапів історії міста від часу виникнення (975 рік) до сучасності.

В1980-ті роки встановлено найбільше пам'ятників, бо саме на цей час припало святкування 800-літнього ювілею походу князя Ігоря на половців.

Меморіальний комплекс «Битва за Дніпро» споруджено в 1985 році в с. Балико-Щучинка Кагарлицького р-ну Київської обл. на Букринському плацдармі. До його складу входить музей і кілька скульптурних композицій, що зображують сцени бою. Домінуюча фігура - воїн із прапором. Неподалік можна побачити пам'ятник Бояну, як символ народної пам'яті, який випадає із загальної композиції. Автори монументу – скульптор В.Зноба, архітектор А.Захаров.

Пам'ятник Бояну в м. Черкаси встановлено в 1986 році на честь 700-річчя міста. Автори — скульптор А. Кущ та архітектор О. Стукалов. Пам'ятник являє собою бронзову скульптуру заввишки 4,5 м, встановлену на гранітному постаменті. Боян сидить на камені, покритому шкірою ведмедя (символ переможеного ворога). Поруч височать три списи — державний знак князя Володимира, свідчення належності Бояна до київської дружини. Бояна зображено в повному бойовому спорядженні: в кольчузі, з мечем, при ньому — сідло, шолом, бойові рукавиці.

Образ Бояна досить популярний в скульптурі. Так, пам'ятники герою «Слова…» можна побачити в містах Переяслав-Хмельницький, Новгород-Сіверський, хуторі Погорєлов (Ростовська обл., Росія). Однак, треба зауважити, що деякі з Боянів (м. Ялта, м.Екатеринбург тощо) не мають відношення до «Слова о полку Ігоревім», а є суто казково-билинними персонажами.

Пам'ятні знаки на честь авторів поеми «Слово о полку Ігоревім».

В Переяславі-Хмельницькому в 1993 р. встановлено монументальну композицію з бронзи. Центральною фігурою є старий, що тримає на колінах книгу. За його спиною багаторівнева площина, на виступах якої праворуч князь Ігор верхи на коні, ліворуч Ярославна. Композиція завершується зображенням символічного затемнення сонця. Скульптор І.Зарічний, художні реставратори І.Іванов, С.Чумаков.

В Луганську біля обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М.Горького в 1994 р. встановлено монумент з сірого граніту. Автор «Слова» зображений князем-воїном, із сувоєм у руках.

Продовження на стор. 4

Продовження.
Початок на стор. 3

Поверх кольчуги вдягнений в оздоблену орнаментом накидку. На постаменті висічені слова: «Авторові «Слова о полку Ігоревім», співцеві походу та битви з половцями у 1185 році». Автор скульптури І.Чумак. Цього ж автора маємо роботу у Новгороді-Сіверському. Мармуровий бюст, зроблений в 1968 р., встановлено біля музею «Слово о полку Ігоревім» на території Спасо-Преображенського монастиря у 2012р.

Пам'ятний знак «Слово о полку Ігоревім» встановлено на високому правому березі р. Сіверський Донець в Станично-Луганському районі над автодорогою Луганськ - Красна Талівка. Пам'ятний знак являє собою монументально-декоративну композицію кінної скульптури князя Ігоря з двостороннім барельєфом князівської дружини. Встановлений на високому пагорбі. Біля його підніжжя гранітна брила з висіченими словами: «И сказал Донцу бесстрашный Игорь: «О, Донец! Величия ты достоин!». Військо зображене під княжими прапорами з образами Спасителя і Божої Матері. Скульптурна композиція виконана з тонованого бетону, її загальна висота 20 метрів. Автор монумента М. Можаєв. Пям'ятник постраждав від обстрілів в ході російсько-української війни.

В Путивлі на території древнього дитинця «Городок» в 1982р. встановлено бронзовий пам'ятник Єфросинії Ярославовні – дружині князя Ігоря. Княгиня зображена в образі простої жінки зі здійнятими у мольбі руками. Автори: скульптор В.Клоков та архітектор С.Миргородський.

Також в Путивлі встановлено ще два монументи головним героям «Слова»: в 2016р. 5-ти метровий бетонний пам'ятник – Князь Ігор верхи на бойовому коні, поряд з ним – Ярославна, на постаменті герб Путивля та напис: «989- Путивля тысячелетий слава. Князь Игорь, Княгиня Ярославна», скульптор О.Забелін; в 2018р. – Ярославні, що зустрічає гостей на в'їзді в Путивль.

Пам'ятники, в композиції яких зображено книгу.

Найдивнішим монументом за своїм географічним розташуванням є скульптура Зураба Церетелі під назвою «Літопис Росії». Подарована жителям м.Когалим на честь святкування 10-річчя компанії «Лукойл» в 2001 р. Монумент виготовлений з бронзи у вигляді старовинних книжок, серед яких «Повість врем'яних літ», «Слово о полку Ігоревім», «Руська правда» та інші. Вони складені одна на одну, і, за словами автора, символізують сходи, якими людина підіймається на вершину знань.

В 2011 р. в м.Горлівка Донецької обл. у сквері поруч з міськими бібліотеками відкрито монумент, названий автором Д.Іллюхіним пам'ятником давньоруському літопису. Являє собою розгорнуту бронзову книгу на кам'яній підставці. Обкладинка книжки-пам'ятника прикрашена орнаментом, на сторінках – рельєфне зображення князя Ігоря з військом і фрагмент тексту.

Пам'ятний знак давньоруському епосу «Слово о полку Ігоревім» встановлено на хуторі Погорєлов Білокалитвинського району Ростовської області (Росія) в 2008р. Виготовлений на багатоступінчатому п'єдесталі, складеному з каменю. Знак з бронзи у формі стремена/шолома відображує період XII століття. Всередині зображена земля, на ній стоїть розгорнута книга. По колу стремена напис: «Слово о полку Игореве» — памятник культуры, объединяющий народы».

Ще однією книжкою-пам'ятником є камінь кварцит з вмонтованою гранітною книгою всередині. Встановлений в с. Чулатово Новгород-Сіверського району з ініціативи та фінансової підтримки уродженця села А.Кравцова в 2015 р. Автор архітектор В.Єфремов.

Окрему увагу слід надати пам'ятникам Новгорода-Сіверського. До відзначення 1000-ліття міста в 1989 р. було відкрито меморіал «Слово о полку Ігоревім». Автори: скульптор А.Кущ, архітектори М.Барановський, В.Павленко. Він становить комплекс з трьох пам'ятників. На Замковій горі встановлено скульптуру давньоруського співця Бояна. На ньому воїнські обладунки, через плече – гуслі; руки злетіли поверх струн (фігура з бронзи, висотою 4.5 м, постамент земляний пагорб і граніт, висотою 2,8 м). Біля східного муру Спасо-Преображенського монастиря скульптура Ярославни (бронза, висота 4 м, постамент – кам'яний блок висотою 0,8м), яка зображена з здійнятими руками в мольбі за свого чоловіка, що вирушив у похід проти половців.

В центрі міста скульптура князя Ігоря на бойовому коні. В руці князя піднятий меч. На задньому плані фігури куля з двох частин (зображення затемнення сонця). Пам'ятник: бронза, висотою 4 м, постамент з сірого полірованого граніту, висотою 3м.

Серед пам'ятників присвячених «Слову о полку Ігоревім» у місті передбачалося встановлення 10 бронзових барельєфів з сюжетами твору.

Але ідея не була втілена в життя.

Історія знає небагато літературних пам'яток, що пережили століття. «Слово о полку Ігоревім» – одне з них. Воно і надалі буде надихати митців на створення нових і нових мистецьких шедеврів.

ГРАФІЧНИЙ СВІТ ВАСИЛЯ ЛОПАТИ

Світлана Темгеневська, науковий співробітник відділу фондів.

28 квітня відзначає своє 80-річчя видатний український художник-графік, письменник та громадський діяч Василь Іванович Лопата. Він творець української гривні й автор оформлення українського паспорта. А ще Василь Лопата відомий як автор ілюстрацій до багатьох книжкових видань: «Слово о полку Ігоревім» (1986), «Кобзарь» Т.Шевченка (1992), творів М.Гоголя, Лесі Українки та інших. Лауреат Шевченківської премії (1993), премії імені Лесі Українки (2008) та багатьох інших мистецьких відзнак.

Лопата народився в 1941 році в селі Нова Басань Бобровицького району на Чернігівщині. І відколи себе пам'ятав, весь час займався малюванням. Згодом в школі випускав стіннівку і діти називали його художником. На «відмінно» закінчив Ново-Басанську середню школу. Потім був зоотехнічний технікум. Після служби в армії вступив до Київського державного художнього інституту, який закінчив у 1970 році. Шість років занять завершилися високо оціненою дипломною роботою — блискучим циклом з десяти дереворитів на тему українських народних дум. Василь Лопата дістав серйозну академічну мистецьку освіту. У Київському художньому інституті він навчався у майстрів графіки Василя Касіяна та Михайла Дерегуса. Продовжив працювати в галузі книжкової і станкової графіки. Член спілки художників України в 1971 р., а в 1979 р. був удостоєний звання Заслуженого художника України.

В колекції музею-заповідника «Слово…» 66 ліногравюр знаного художника. Однією з найкращих в творчому доробку митця є серія «Слово о полку Ігоревім», відзначена Дипломом Академії мистецтв СРСР. До нашого музею роботи надійшли в 1985 році з листом автора до директора краєзнавчого музею Григорія Кузьмича Кедуна : «..Больше пяти лет работаю над «Словом..», но интерес не ослабевает. Высылаю на ваш суд 22 гравюры…». В. Лопата декілька разів приїздив до Новгорода-Сіверського.

Серія гравюр митця до пам'ятки давньоукраїнської літератури – своєрідний графічний переклад, або «Слово о полку Ігоревім» у малюнках. Це художнє осмислення, насамперед, української історії, а на її тлі – нашого буття, величних діянь нашого народу, суспільно значущих та історичних постатей. Загальний характер ілюстрацій досить похмурий – об'ємні фігури на чорному тлі підсилюють драматичну ноту. На багатьох творах присутні образи Спаса Нерукотворного, Божої Матері Оранти та ангела, які постають, немов свідки тогочасної

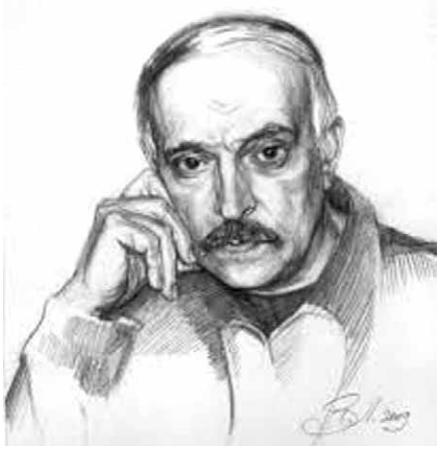

історії та водночас ніби хочуть захистити або ж вплинути на хід подій.

Слід зазначити, що гравер намагався поєднати сюжет із символіко-метафоричним рядом поеми. Система образів і міфологічність якомога краще відтворюють дух «Слова…», вражають своєю монументальністю та значущістю.

В станковій графіці, в ілюстраціях, у лінограворах Василь Лопата розкриває українську історію, величну і трагічну водночас, яка перенесла і великі піднесення, і великі страждання, історію захоплюючих перемог і нищівних поразок. Його творчість увібрала найсуттєвіше, що є в національному характері.

Зараз художник проживає у Сан-Франциско (США). Його роботи зберігаються в музеях та приватних зібраннях України, Великої Британії, Італії, Канади, Німеччини, Росії, США, Франції, Швейцарії.

Продовження. Початок на стор. 1

В 1185 році разом з братом Всеволодом, князем трубчевським та курським, сином Володимиром, князем путивльським, племінником Святославом, князем рильським пішов у похід проти половців. Княже військо на ріці Каялі зазнало поразки від половецьких орд ханів Кончака та Гзака, а сам Ігор Святославич потрапив у полон, з якого йому згодом вдалось втекти. Цей трагічний похід послужив сюжетною основою «Слова о полку Ігоревім», навіки залишивши пам'ять про князя.

Не відомо, як виглядав Ігор Святославич, але історія, оспівана безіменним автором, надихає митців на втілення образа князя в графічних і живописних творах, карбуванні та мозаїці. В монументальному мистецтві можемо бачити зображення князя в пам'ятниках, встановлених в містах Новгород-Сіверський, Путивль, Переяслав та поблизу Луганська.

Цікаво, що в проекті новгород-сіверського монумента скульптор Анатолій Кущ по периметру постаменту планував зробити бронзові барельєфи, що зображують сюжети твору. Вони, на жаль, залишилися тільки в проекті.

З ім'ям князя Ігоря пов'язана перша літописна згадка про Полтаву. В літописі за 1171 рік читаємо:

«Ігор, почувши що [хани] Кобяк і Кончак пішли до Переяславля , поїхав супроти половців і переїхав Ворскол коло [города] Лтави».

До речі, у Полтаві, як і у Новгороді-Сіверському, іменем князя Ігоря названа вулиця.

Долучитись до відзначення поважного ювілею Ігоря Святославича можете і Ви, зробивши це у будь який спосіб – перечитавши один з багатьох українських перекладів давнього епосу чи переглянувши фільм-оперу «Князь Ігор», сцени з якого було знято на живописних деснянський пагорбах, або послухати чудову радіовиставу «Слово про похід Ігорів» в перекладі М. Рильського.

З днем народження, княже Ігорю! Нехай історія про твій сумний похід ще багато років залишається у пам'яті нащадків, ставши повчальним словом на всі часи.

ВІД БОЯНА

Приход Світлана,
молодший науковий
співробітник
краєзнавчого відділу

Чернігово-Сіверщина завжди славилась своєю історичною та культурною спадщиною. Це, зокрема, стосується і кобзарського мистецтва. Якщо брати до уваги розвиток музичної культури від стародавніх часів до сьогодення, то з впевненістю можна стверджувати, що людина ще на зорі свого становлення як соціальної істоти могла передавати та сприймати інформацію через звукові коливання (фонокомунікацію).

Інтелект людини постійно розвивався одночасно з розвитком і удосконаленням трудової і суспільної діяльності. Особлива потреба у висловлюванні душевних почуттів, переживань, прагнень виникала під час спільних, колективних зібрань з важливих подій : народження, весілля, поховання, відзначення перемог, свята врожаю тощо. Це дало могутній поштовх для розвитку і удосконалення як голосового співу, так і супроводу на різноманітних інструментах - від ударних до духовних і струнних. Зокрема, археологічні знахідки музичного спрямування дозволяють стверджувати, що зародження музичної культури на Чернігівщині відноситься до часів палеоліту (Мезинська стоянка). Вченими також встановлено, що прадавнім прототипом сьогоднішніх струнних інструментів був пентахорд (від грец. пента – п'ять, хорда – струна). Наші пращури з пентахорда створили гуслі.

Прямий попередник кобзаря, як вважають дослідники кобзарського мистецтва Олег Васюта, Гнат Хоткевич, Віщий Боян "...соловей старого времени...". Високою і шанованою була роль такого співця. Музичний інструментарій кобзарів – ліра, кобза, бандура – також бере свій початок ще з часів безсмертного „Слова..." Як відомо, музичні інструменти вже тоді мали широке застосування.

Українське кобзарство майже з часів середньовіччя зберегло свою музичну традицію, яку не вдалося зберегти жодній іншій європейській країні. Однак ця традиція досі була втаємничена. На сьогодні нею володіє не більше тридцяти осіб у кількох областях України. Взагалі, кобзар – це народний музикант та співак, виконавець народних пісень і дум, який супроводжує свій спів на бандурі (кобзі). Найбільшого розвитку кобзарство набуло у XVI-XVII століттях. У XVI столітті з утворенням Запорозької Січі кобзарство стає органічною і невід'ємною частиною життя і побуту козацтва. У XVII-XVIII століттях з'являються кобзарські музичні цехи у Чернігові Ніжині, Новгороді-Сіверському, Прилуках, які стали першими з відомих осередків поширення кобзарства на Чернігівщині. Сіверщина слугувала також базою для постачання музик до царського двору та до музичних колективів Росії. Подібні набори протягом XVIII століття та першої половини XIX століття мали систематичний характер. У 80-90 роках XVIII століття центр набору малолітніх півчих переводять з Глухова до Новгорода-Сіверського, де цей обов'язок було покладено на відомого композитора А.А.Рачинського. У Придворній капелі діти навчалися співу та грі на скрипці, гуслях, бандурі. Наприклад, у 1838 році було організовано поїздку до Новгорода-Сіверського, Ніжина, Чернігова відомого композитора М.І.Глінки, який на той час очолював Придворну співоцьку капелу.

Вже наприкінці XIX століття на Чернігівщині чітко виокремилися Ніжинський, Сосницько-Менський, Чернігівський, Новгород-Сіверський, Козелецький та інші осередки кобзарства. Саме на Чернігівщині сформувалася неповторна школа кобзарського мистецтва, яку Гнат Хоткевич вважав за найстарішу і найповажнішу в Україні.

Кобзу зазвичай робили з верби або клена. „Кобзарські інструменти мають великий потенціал, на них дуже легко вчитися грати. Усе, що зіграєш, буде мелодією" - була переконана Катерина Міщенко, вчений секретар Українського центру народної культури, фольклористка. На Трійцю, за традицією, розпочиналося кобзарювання, а на Покрову завершувалося. Кобзарі в старі часи кріпилися до якоїсь церкви, мали там свою ікону. Як правило, як у козаків, так і в кобзарів іконою-покровителькою був образ Покрови Пресвятої Богородиці.

Взагалі, важко уявити нашу пісню без кобзи чи бандури. Ціла когорта співців – кобзарів вийшла з Придесення. Найвизначніший серед них – Остап Вересай.

Новгород-Сіверщина також славиться своїми кобзарями – бандуристами. До нашого міста кобзарство знову завітало десь на початку 30-х років минулого століття в особі молодого студента Київського державного університету Св. Володимира Петра Пашкова. До столичного славетного навчального закладу Петро потрапив з робітничого факультету. Лекції та семінарські заняття з української культури та історії України вели тоді композитор Левко Ревуцький, професор – філолог Микола Зеров та інші видатні на той час культурні діячі. За учбовими програмами студентам належало відвідувати філармонію, оперний театр, концерти видатних співаків, колективів тощо. Якось одного вечора разом зі своїми товаришами по гуртожитку слухав Петро Пашков виступ Першої державної капели бандуристів, яку тоді створив корифей кобзарського мистецтва Гнат Хоткевич. Молодий студент Пашков ще в дитячі роки виявив неабиякі музичні здібності та пристрасну любов до народної музики. У 10-12 років міг реставрувати геть поламані гітару, скрипку, сам змайстрував бубон. Самотужки навчився грати на кількох музич-

ДО КОБЗАРСТВА

них інструментах і був душею тодішніх музикальних гуртів на вечорницях, весіллях , колодках. Коли слухав спів капели бандуристів, то, як він згадував, душа була десь на сьомому небі. Захват від виконання українських народних пісень, дум про козацьку звитягу був такий великий, що студент з невеличкого містечка півночі Чернігівщини насмілився після концерту підійти до сивочолих, статечних бандуристів і дозволити собі доторкнутись до чарівних струн бандури, провівши пальцями по струнах. І, наче самі собою, почали виникати рідні з дитинства пісні. Кобзар – професіонал дуже здивувався :"Е, хлопче, то в тебе є хист, я бачу!". Далі пішла задушевна розмова, більш тісне знайомство. На шматках театральних афіш перемалював Петро схему бандури, розташування струн, кілків тощо. Бандурист – капелянин дещо з недовірою вимовив: „Ну, дай Боже, побачимо, побачимо." А десь за 4-5 місяців студент Петро Пашков зробив таки бандуру, і залунала вона у гуртожитку. Влітку, на канікулах, чарував вже Петро своєю грою на бандурі земляків на околицях нашого міста - Покровщині, Заручав'ї, Бондарівці. Тоді ж зачарував і серце майбутньої коханої дружини Марії Вергун. Згодом два сини і донька брали до рук саморобні бандури батька. Вчителюючи в Новгород-Сіверській с/ш №2, Петро Пашков з дітьми та колегами часто виступав на вчительських олімпіадах, різних концертах в Чернігові та Києві. Виступи було відзначено грамотами, публікаціями в пресі. Старший син Євген, навчаючись в Київському медичному інституті, став найактивнішим учасником художньої самодіяльності. З бандурою у складі студентського колективу виступав у Москві, містах України. Спілкуючись зі студентами-бандуристами

Київської консерваторії, Євген значно поліпшив рівень виконавчої майстерності гри на бандурі, збагатив репертуар і на канікули обов' язково привозив додому сучасну бандуру. На цій бандурі з величезним захопленням почав грати молодший його брат Володимир, тоді ще учень 5-7 класів. Правда, згодом Євген Петрович, ставши відомим хірургом , доктором медичних наук, не міг далі удосконалювати свою майстерність гри. Адже, для майстерного виконання потрібні досить довгі нігті. А ось, що стосується молодшого брата Володимира, то, хоча він і пішов слідом за старшим братом, теж закінчивши Київський медичний інститут, своєю майстерною манерою гри на бандурі і співом дивував, навіть, професіоналів. Доля Володимира Пашкова склалася так, що з початку 80-х років перебрався він до рідного міста. Працював викладачем медичного училища (епідеміологія, гігієна і т.д.), санітарним лікарем в санітарно-епідеміологічній станції, а перед виходом на пенсію - в природоохоронній інспекції. Та з бандурою не розлучався. Виступав на концертах, в школах, бібліотеках, брав участь у конкурсах. Особливо яскраво талант нашого місцевого кобзаря - бандуриста проявився в телевізійних фільмах, створених телерадіокомпанією „Сіверська". Це фільми про Івана Богуна, гетьмана І. Мазепу. Фільми були створені виключно на місцевому матеріалі і на досить високому професійному рівні. Пісні на власні слова і мелодію співав кобзар-бандурист разом зі своєю дружиною Раїсою, яка суттєво і гармонійно доповнювала стиль і дух кобзарських дум та історичних козацьких пісень..

Не менш відомим і поважним був кобзар – бандурист, мешканець с.Блистова Семен Сидорович Власко. Народився він у 1904 році в селі Кудрівка Сосницького повіту Чернігівської губернії в сім' ї селянина. Грі на бандурі 12-річний Семен вчився у сліпого кобзаря Павла Куліка, якого добре знав і шанував О.П.Довженко. Крім бандури, Семен Сидорович володів гармошкою та бубном. Деякий час жив у с. Ясенівка, виступав на ярмарках і базарах, брав участь в етнографічних вечорах і концертах. В 1925 році відомий фольклорист і музикант Дмитро Миколайович Ревуцький записав від С.Власка та П.Куліка їх власну пісню „Було колись на Вкраїні". Після смерті П.Куліка молодий Семен Власко ходив з кобзою від села до села, доносячи до слухачів народний фольклор. Довелося пройти С.Власку зі своїм музичним інструментом і Другу світову війну. В 1943 році його запросили до військового ансамблю, який проходив через с. Блистову. Так зі своєю кобзою у складі музичного ансамблю дійшов до Берліна.

Продовження на 8 стор.

Продовження.
Початок на 7 стор.

Не зайве тут буде сказати, що С. Власко викликав захоплення солдатів не тільки кобзою, а й бубном - також нерозлучним його супутником, бо володів цим інструментом, як справжній віртуоз-чародій. Отже, не дивно, що командування нагородило Власка грамотами і подарунками, коли він повертався додому.

Як уже зазначалось, кобзар тривалий час проживав у с.Блистова, був одружений з місцевою жителькою Шульгою Параскевою Петрівною. У 1964 році у них народився син Микола. Працював Семен Сидорович в Блистівському колгоспі ім. Щорса. У фондах краєзнавчого відділу музею-заповідника зберігається трудова книжка колгоспника Власка Семена Сидоровича за 1963рік, де зазначається, що він брав участь у громадському господарстві колгоспу. Проживаючи в селі, неодноразово виступав на сцені сільського будинку культури з репертуаром українських народних пісень. Часто його запрошували з концертами до Новгород-Сіверського палацу культури. В репертуарі відомого кобзаря звучало понад 250 творів, в т.ч. думи, чумацькі, бурлацькі, народні пісні та пісні на слова Т.Шевченка, жартівливі та сатиричні.

До нашого краєзнавчого музею вчителем-пенсіонером Павлюком Стратоном Івановичем були передані документи, листи, довідки, фото, які частково висвітлюють життя і діяльність Семена Власка. З них можна дізнатись, що кобзар-бандурист був досить відомий у багатьох містах нашої країни. Про це, зокрема, свідчать листи з м. Констянтинівка Донецької області, куди він їздив в листопаді 1966 року з концертною програмою на завод скловиробів. Робітникам сподобались пісні у виконанні нашого земляка і вони оголосили йому подяку. Автор листів Польовий Ренат Петрович запрошував кобзаря знову приїхати і повідомляв про те, що плівки з записом його пісень хоче відіслати на Кубань. З переписки стає зрозумілим те, що Польовий Р.П. дуже поважав Семена Сидоровича, протягом кількох років вони листувалися. Він клопотався про призначення пенсії кобзарю, писав з цього приводу до різних інстанцій.

Писали Семену Сидоровичу і з Буковини. Зберігся лист від школярів Тарашанської восьмирічної школи, в якому учні просять кобзаря надіслати кілька улюблених пісень. З Криму писав викладач – бандурист Ялтинського педучилища. Зберігається і лист до дружини С.Власка Параскеви Петрівни від журналіста Палатая Михайла Панасовича , в якому той просить надіслати фотографії бандуриста та розповісти про життя і діяльність кобзаря у воєнні роки.

Товаришував кобзар - бандурист і з відомим майстром з виготовлення бандур Олександром Корнієвським з Корюківки.

Не один раз згадувалося в пресі ім'я кобзаря Семена Сидоровича Власка, як у нашій місцевій , так і в інших періодичних виданнях, зокрема, у журналах „Україна", „ Народна творчість та етнографія", газеті „Сільське життя".

У 1963 році, коли Юлія Солнцева знімала у Сосниці кінострічку „Зачарована Десна", на роль сліпого бандуриста був запрошений Семен Власко. Чому саме він? У своїй повісті О.Довженко не раз згадує про уславленого кобзаря Павла Кулика, якого любив слухати в рідному селі В,юнищі. За повадиря у сліпого Куліка був тоді Семен Власко. Так і отримав Власко роль у фільмі, знімаючись з 12 по 18 червня.

У лютому 1966 року від обласного управління культури наш земляк – бандурист був нагороджений дипломом І ступеня, як переможець обласного огляду - конкурсу художньої самодіяльності.

Помер славетний кобзар у січні 1967 року. Як бачимо, майже до останніх днів свого життя Семен Сидорович не розлучався зі своєю бандурою, чарував співом і грою вдячних слухачів у багатьох містах і селах нашої країни. Також з впевненістю можна стверджувати, що С.Власко був досить знаним і відомим бандуристом середини XX століття.

Не можна не згадати ще одного нашого земляка, жителя с.Грем'яч Степового Степана Івановича, улюбленою справою якого також була гра на бандурі. Але про нього дуже мало інформації. Відомий тільки лист Степового до С.Власка ., який зберігається у нашому музеї, де він пише: „ Я проживаю в селе Гремяч Новгород-Северского района, не молод, уже пенсионер, когда-то лет 30 тому, некоторое время играл в Миргородской капеле бандуристов, а сейчас живу один... от случая к случаю выступаю в самодеятельности нашего дома культуры, имею два инструмента своей работы". Далі пише : „ ... не плохо было-бы нам познакомиться, обменяться методом, репертуаром, а может и поиграть вместе. Вот и напрашивается мысль, не смогли бы мы летом погастролировать и не только в пределах нашего района". Якою була відповідь Семена Власка, невідомо. Але з цього листа стає зрозуміло, що кобзарське мистецтво займало чільне місце у культурному житті нашого краю.

Засновники: Чернігівська обласна рада К3 Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім»
Свідоцтво про реєстрацію: ЧГ №662-311Р від 9.01.2019 р.
Адреса редакції: 16000, Чернігівська область, м.Новгород-Сіверський, вул. Пушкіна, 1
e-mail: ns.slovo@ukr.ner
Електронна версія на сайті - ns-nslovo.org.ua
Наклад - 300 примірників. **Замовлення №** 374
Друк: ТОВ «Мега-Мікс», 69001, м. Запоріжжя, вул. Тбіліська, 9-А, к.4. Тел.: (061) 222-73-41, (067) 755-30-39

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів). За точність викладених фактів і цитувань несе відповідальність автор (автори).

«Новгород-Сіверські старожитності»

Редакційна колегія:
Олена Матюк Олена Радченко
Ніна Авдієнко Ірина Лобачова
Світлана Дубовець Наталія Коврижко
Віталій Шкребінь

Розповсюджується безкоштовно
Редакція газети «Новгород-Сіверські старожитності» запрошує до співпраці краєзнавців, науковців, істориків, літераторів.